Bordatxo 1976: Balek festa hil zuten eguna

Badira denborak sendatzen ez dituen zauriak, isiltasunak ezabatzen ez dituen izenak eta justizia itxaroteari inoiz utzi ez diotenen bihotzean bizirik dirauten oroitzapenak.

Espainiako Trantsizioa askatasunerako bide eredugarria izan zela kontatu ziguten, diktaduratik demokraziarako urrats lasaia. Baina historiak, behetik entzuten denean, beste ahots bat du. Borrokaz, beldurrez, itxaropenez eta odolez egindako ahotsa.

Dena ez zelako aldatu Franco hil zenean. Diktadurako botere askok beren postuetan jarraitu zuten, beren urterik onenak askatasunaren aldeko borrokan eman zituztenek beren ametsak erdibidean geratzen zirela ikusten zuten bitartean. Saririk gabeko sakrifizioak izan ziren, zokoraturik geratu ziren idealak eta jende gehiegirentzat inoiz bete ez zen justizia-promesa bat.

Trantsizioak bere itzalak izan zituen. Erreprimitutako langileak, ikasle jazarriak eta beste etorkizun bat defendatzera kalera irten eta indarkeria aurkitu zuten gazteak egon ziren. Baina badira era berezi batean min ematen duten istorioak, urte haietan festa-gau bat ere tragedia bihur zitekeela gogorarazten digutelako.

1976ko azaroaren 28ko goizaldean, Doneztebeko Bordatxo dantzalekuan, musika pistolaz itzali zen.

Edozein gau zen. Gazteak dantzara irten ziren, lagunekin hitz egitera, askatasun-ordu batzuez gozatzera. Bizitza hortxe zegoen, eskura, kantu bakoitzaren beste aldean zain. Inork ezin zuen imajinatu gau hartan heriotzak betiko markatuko zuenik.

Eztabaida batek, arma batek eta tiro batzuek festaren alaitasuna suntsitu zuten. Santiago Navas Aguirre, 21 urteko nekazari gaztea, hilik erori zen. José Javier Nuin Azcárate, 18 urte besterik ez zituena, laguna defendatzen saiatu zen eta tiroak ere jaso zituen. Hogei egunez borrokatu zen ebakuntzen eta bihotzeko-geldialdien artean, abenduaren 17an bihotzak taupadak egiteari utzi zion arte.

José Antonio Díaz, bertan zegoen beste gazteetako bat, larri zauritu zen.

Eta orduan, bat-batean, lehen musika zegoen lekuan beldurra, oihuak eta nahasmendua geratu ziren. Argiak piztu ziren eta gauak bere aurpegirik krudelena erakutsi zuen. Dibertimendu bila aretoan sartu zirenak zauri bat zeramatela irten ziren, inoiz erabat desagertuko ez zena.

Santiagok eta Xabierrek bizitza osoa zuten aurretik. Lagunak, familiak, amets xumeak, ibiltzeko bideak eta oraindik ezagutu gabeko goizak zituzten. Gure lurraldeko gazteak ziren, dantza, koadrila eta maitasun istorioak kontatzen zahartu behar zuten mutilak, gaur ahanzturatik berreskuratu behar ditugun izen bihurtu gabeak.

Bi gazte hil ziren. Bi familiek minarekin bizitzen ikasi behar izan zuten. Eta justiziak, berriro ere, azaltzeko hutsune zail bat utzi zuen.

Min batzuk ez direlako amaitzen hildakoak lurperatzen direnean. Aulki huts batean jarraitzen dute, urteekin horitzen den argazki batean, gogoratzen duen ama batean, oraindik ere elkarri zergatik galdetzen dioten lagunetan. Denborak aurrera egiten du, herriak aldatu egiten dira eta belaunaldiak hazi, baina badira memoria kolektiboan iltzatuta dauden gauak.

Bordatxon gertatutakoa ezin da bereizi errepresioak, indarkeria politikoak eta zigorgabetasunak ere markatu zuten Trantsizio hartatik. Adiskidetzeaz eta orrialdea pasatzeaz hitz egiten zen bitartean, familia askok erantzunen zain jarraitzen zuten. 1977ko Amnistia Legea adiskidetzeko urrats gisa aurkeztu zuten askok, eta urte haietako errepresioaren eta indarkeriaren arduradun ugarik beren ekintzengatik erantzun ez zezaten lagundu zuen.

José Roca Díaz guardia zibila, tiroen egilea, absolbitu egin zuten 1978ko irailaren 18an Burgosen egindako gerra-kontseilu batean.

Etorkizuna eraiki nahi izan zen, iragana atzean utzita. Baina, benetan, nola egin daiteke aurrera zauri ireki batekin jarraitu behar denean? Nola hitz egin adiskidetzeaz, biktimek ez badute ez errekonozimendurik ez justiziarik aurkitzen?

Kontua ez da gertatu zenari lotuta bizitzea, ezta gorrotoa elikatzea ere. Askoz ere gizatiarragoa den zerbait da: mina aitortzea, isilarazi zituztenei duintasuna itzultzea eta gauzei beren izenez deitzea.

Santiago eta Javier gogoratzea urte haietan bizitza eten zioten pertsona anonimo guztiak gogoratzea da. Familiei begietara begiratzea da, hamarkadak igaro badira ere, esatea haien sufrimendua ez zela alferrikakoa izan, haien maiteak ez direla historiaren oin-ohar bat.

Historia ez delako akordioak sinatu, bulegoak okupatu edo argazki ofizialetan agertu zirenena bakarrik. Herrialde justuago batean lan egin, borrokatu, protesta egin, maitatu eta amets egin zutenena ere bada. Beren ideiak defendatzeagatik prezio handiegia ordaindu zutenena. Besteen isiltasunarekin bizitzen ikasi behar izan zutenena.

Demokrazia ezin da neurtu soilik hautestontzien, legeen edo horri eusten dioten erakundeen bidez. Halaber, ahaztuei entzuteko, bidegabekeriak aitortzeko eta, ahal den neurrian, egindako kaltea erreparatzeko duen gaitasunaren arabera neurtu behar da.

Horregatik, memoria berreskuratzea atzera begiratzea baino askoz gehiago da. Ilunpeak denbora gehiegi iraun zuen bazterretan argi txiki bat piztea da. Tiradera itxiak irekitzea da, inork esan nahi ez zituen izenak ahoskatzea eta inoiz galdu behar ez zirenei historian leku bat itzultzea.

Gaur, Doneztebeko azaroko gau hura gogoratzen dugunean, ez ditugu bi heriotza bakarrik gogoratzen. Gogoan ditugu bi bizitza gazte, lapurtutako bi etorkizun katramilatu eta oraindik ordaintzeke dagoen memoria-zorra.

Haien izenak ez daitezela gal denboraren orri horixken artean. Aldiz, norbaitek esatea, norbaitek galdetzea, norbaitek entzutea. Belaunaldi berriek jakin dezatela, askatasunaren konkista bakoitzaren atzean, pertsona batzuek borroka egin zutela eta beste batzuek ezin izan zutela inoiz etxera itzuli.

Izan ere, familia bat erantzunen zain dagoen bitartean, egia bat lurperatuta dagoen bitartean eta izen batek bere lekua eskatzen jarraitzen duen bitartean, historia ez da osoa izango.

Oroimena izan dadila galdu genituenak besarkatzeko gure modua. Justizia izan dadila zure absentziaren erantzuna. Eta duintasuna izan dadila historia ez errepikatzen lagunduko digun bidea.

Eraildako bi gazteengatik, Santiago Navas Aguirre eta José Javier Nuin Azcárate; familiengatik eta koadrilagatik; trantsizioan ahaztutako pertsona guztiengatik.

Basaburuko Ahaztuak